

Smjernice za bolje obrazovanje u BiH

Centar za politike i upravljanje
juli, 2019.

Sažetak

U januaru 2019. godine u organizaciji Centra za politike i upravljanje održan je okrugli sto na kojem su identifikovani gorući problemi u polju obrazovanja u BiH. Shodno složenom administrativnom aparatu i decentralizovanim nadležnostima (kantonalna ministarstva na području FBiH, Ministarstvo prosvjete i kulture RS i Odjeljenje za obrazovanje Vlade Brčko distrikta), te posljedično tome, neefikasnoj koordinaciji svih obrazovnih vlasti u BiH, zaključeno je da je jedna od najvećih prepreka upravo izostanak strateškog djelovanja – jasno i realistično ucrtanih rokova, izračuna neophodnih finansijskih sredstava za provođenje reformi i nadležnih tijela zaduženih za njihovu implementaciju.

Ovaj dokument obrađuje set identifikovanih izazova počevši od onih koji se tiču nivoa osnovnog obrazovanja, a odnose se na izradu jedinstvenog okvirnog kurikulumu za devetogodišnje osnovno obrazovanje i izradu predmetnih kurikulumu koji predstavljaju osnovu za definiranje zajedničkih jezgri s fokusom na ishodima, te optimizaciju odjeljenja u svrhu poboljšanja učeničkih postignuća, kao i redovno učešće BiH na međunarodnim istraživanjima u svrhu kontinuiranog poboljšanja obrazovnog sistema. Zatim, izazovi koji se podjednako odnose na nivo osnovnog i srednjeg obrazovanja su pitanje kvaliteta i ugleda nastavnog osoblja kao preduslova boljeg obrazovanja, kao i pitanje unapređenja rukovodstvenih kompetencija nenastavnog osoblja u školama, a pored toga, odnose se i na socio-emocionalni razvoj djece kao faktor u razvijanju njihovih kognitivnih i intelektualnih potencijala. Na nivou srednjoškolskog obrazovanja identifikovan je i izazov koji se također odnosi na visokoškolsko obrazovanje, a tiče se usklađivanja ponude i potražnje na tržištu kroz saradnju škola i fakulteta sa poslovnom zajednicom i javnim institucijama. Kada je riječ o visokoškolskom obrazovanju, izazovi se odnose i na izmjene u sistemu akreditacije visokoškolskih ustanova, te unificiranje nastavničkih smjerova i korigiranje upisnih politika na nastavničkim smjerovima s ciljem omogućavanja kvalitetnijeg obrazovanja. U smjernice su također uvrštene i mjere koje prožimaju sve nivoe obrazovanja, poput pitanja unapređenja rada prosvjetno-pedagoških zavoda i prepoznavanja i otklanjanja diskriminacije u obrazovanju.

U tekstu ispod slijedi pregled izazova i mjera za njihovo prevazilaženje. One su identifikovane prilikom prethodnih istraživanja Centra za politike i upravljanje, na okruglom stolu 10+ koraka za bolje obrazovanje u BiH, te kroz polu-strukturirane intervjuje sprovedene sa stručnjacima/kinjama iz ovih oblasti.

Kurikularni pristup fokusiran na ishode učenja osnov je za vrednovanje obrazovanja.

Vlada Kantona Sarajevo je 2004. godine usvojila dokument pod nazivom Konceptija devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja u Kantonu Sarajevo. Prateće aktivnosti usvajanja Konceptije podrazumijevale su razvijanje nastavnih planova i programa za svih devet razreda osnovnih škola, te je pod vodstvom Delegacije EU dovršen i čitav niz dokumenata koji Konceptiju prate.¹ U 2011. godini, Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo sprovelo je evaluaciju „s ciljem da utvrdi u kojoj su mjeri novi programi odgovorili zahtjevima reforme obrazovanja i da izradi preporuke za daljnje unapređenja kvaliteta obrazovanja“². Rezultati analize Nastavnog plana i programa (NPP) ukazuju na to da ciljevi Konceptije nisu postignuti – kurikularnog pristupa kao središta Konceptije koji za cilj ima sistematizirati, ali ujedno i vrednovati učinke sadržaja i podučavanja ima tek preskriptivno – „iako je napravljen napor da se uvedu ishodi, oni nisu jasno formulisani niti ujednačeni kroz NPP“³. Također, zaključak analize je da „NPP u formi jedinstvenog dokumenta ne postoji, on je više zbir predmetnih silabusa“⁴, te je suštinski zadržao sve elemente tradicionalnog programa. Ključna preporuka analize **stoga je izrada jedinstvenog okvirnog**

kurikuluma za devetogodišnje osnovno obrazovanje, a potom i izrada predmetnih kurikuluma⁵ koja predstavlja osnovu za definiranje zajedničkih jezgri s fokusom na ishodima.

Obrazovanje u BiH ne smije biti u službi održavanja podjela u društvu.

Jedna od mjera usaglašenih na okruglom stolu i kroz pojedinačne intervjue tiče se diskriminatorskih praksi u obrazovanju. One u BiH poprimaju različite forme sežući od onih na osnovu spola, rase/etničke pripadnosti, vjerske pripadnosti, spolne orijentacije ili rodnog identiteta, invaliditeta, zdravstvenog stanja, socijalnog, odnosno imovinskog stanja, pa sve do institucionalnog oblika segregacije kroz fenomen dvaju škola pod jednim krovom. Kanton Sarajevo ima izrađen pravno-obavezujući akt nazvan Pravila za prepoznavanje i zaštitu od diskriminacije. Iako je izrada pravila nastala u Kantonu Sarajevo, „u njima su sadržane definicije i principi iz Zakona o zabrani diskriminacije BiH i Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH, i kao takva mogu biti prilagođena i usvojena u drugim kantonima, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH“⁶. Također, vrlo važan dokument u antidiskriminacijs-

1 „U tome je ključni dokument bio Model okvirnog kurikuluma iz kojeg su proizašli Okvirna matura u BiH, Nacrtna smjernica za razvoj škola, Nacrtna smjernica za realizaciju NPP-a, i Model NPP-a za maternji jezik i matematiku. Sve ove dokumente usvojilo je Vijeće Ministara BiH u novembru 2005. godine.“ Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo, Analiza Nastavnog plana i programa za devetogodišnje osnovno obrazovanje, (Sarajevo, 2011.), 4.

2 Ibid.

3 Ibid., 28.

4 Ibid., 29.

5 “Okvirni kurikulum bi bio temeljni dokument u kome bi bili definisani svi bitni elementi obrazovnog sistema: vrijednosti, ciljevi, principi, sadržaj i opšti ciljevi obrazovnih područja, metode i proces poučavanja i učenja, praćenje i ocjenjivanje učenikovih postignuća te ocjenjivanje ostvarivanja kurikuluma. Izrada ovako kompleksnog dokumenta zahtijeva izradu metodologije i usaglašavanje svih timova koji bi učestvovali u njegovoj izradi.” Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo, Analiza Nastavnog plana i programa za devetogodišnje osnovno obrazovanje, (Sarajevo, 2011.), 31.

6 Kali Sara–Romski informativni centar i Centar za obrazovne inicijative Step by Step. Antidiskriminacijski program: Zajedno za inkluzivno i nediskriminatorno obrazovanje djece u Kantonu Sarajevo. Sarajevo: 2014

kom okviru je i dokument Etičkog kodeksa koji je nastao kao rezultat rada radne grupe pri Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH (APOSO). Stoga je potrebno razmotriti sljedeću opciju: **APOSO treba dostaviti prijedlog Pravila nadležnim ministarstvima u BiH, te kroz saradnju s međunarodnim akterima i relevantnima bh. organizacijama civilnog društva pokrenuti komplementarni zagovarački proces usvajanja i implementacije ovih rješenja. Dugoročno, a kako bi se omogućio adekvatan i kontinuiran monitoring, potrebno je iznaći mehanizme praćenja ove mjere koji bi podrazumijevali nadzor i redovno izvještavanje prema nadležnim institucijama na nivou vijeća roditelja, čije bi punopravne članove činili roditelji/staratelji ugroženih kategorija djece.**

Rukovodećim strukturama u školama nedostaju rukovodstvene kompetencije. Nepristrasan izbor nenastavnog osoblja oslobođen političkih utjecaja morao bi podrazumijevati selekciju u okviru koje će se u obzir uzimati posjedovanje rukovodstvenih kompetencija. Pored stručnosti koja treba kontinuirano da se razvija, važan faktor u upravljanju obrazovnim institucijama su i odgovornost i transparentnost. Osim što Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH propisuje da su „nastavni kadar, pedagozi, psiholozi, defektolozi, logopedi i direktori škola obuhvaćeni (...) obaveznim programima obuke, usavršavanja i provjere“, te da će „takve programe ustanovit će obrazovne vlasti u entitetu, kantonima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine“⁷, Bosna i Hercegovina

nema popratne regulative koje propisuju zvaničnu obuku rukovodećih struktura u školama kao ni zvanične standarde zanimanja za direktore obrazovnih institucija. Stoga bi nove politike u ovom kontekstu trebale podrazumijevati reviziju ulaznih kriterija, definiranje novih kriterija i procedura izbora od strane kantonalnih i entitetskih vlasti nadležnih za obrazovanje. Ovim poduhvatima, s ciljem afirmiranja obrazovnog menadžmenta, trebale bi prethoditi zakonske izmjene Okvirnog zakona o imenovanju direktora školskih ustanova i izmjene koje se tiču njihovog usavršavanja i profesionalnog razvoja, a donosi ih Parlamentarna skupština BiH – tačnije, donošenjem izmjena na gore spomenuti Okvirni zakon potrebno je regulisati uspostavljanje i mandatorno pohađanje obuke iz oblasti obrazovnog menadžmenta, te je pored potrebe da se radi na njegovom uspostavljanju, u međuvremenu potrebno iznaći i adekvatno prijelazno rješenje.

Za bolja učenička postignuća, nije dovoljno smanjiti/ povećati veličinu odjeljenja u školama. Optimalan broj učenika u odjeljenju predmet je istraživanja već nekoliko dekada, a među zaključcima studija o efektima veličine odjeljenja na učenička postignuća konsenzusa nema. Teško je zanemariti da ona kohorta studija koje ukazuju na izostanak linearne zavisnosti između veličine odjeljenja i učeničkih postignuća, skupoću manjih odjeljenja ističu kao središnji, te često i jedini argument. Pritom, često je i zanemarivanje pitanja kvaliteta nastavnog osoblja koje s učeničkim postignućima jeste u sprezi. Tezu da rad u manjem odjeljenju rasterećuje nastavnika dodatnih administrativnih obaveza, teško je oboriti, no to neće

⁷ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 18/03), član 21.

nužno dati bolji rezultat⁸. S druge strane, a pod pretpostavkom da kvalitet nastavnog osoblja nije upitan, manja odjeljenja skupa su investicija, te je u tom slučaju važno osigurati programsko budžetiranje. Stoga bi svaka optimizacija trebala otpočeti uslovno – prije svega, procjenom kvalitete nastavnog kadra, a pored ove varijable, pristup pitanju optimizacije trebao bi podrazumijevati i nešto složeniju jednačinu⁹. **Nadležna ministarstva obrazovanja u BiH trebaju utvrditi efekte utroška postojećih sredstava prema broju razrednih jedinica, te povećavati/smanjivati odjeljenja tamo gdje bi uštedena sredstva bolji efekat dala ukoliko bi se preusmjerila u profesionalno usavršavanje nastavnika i nabavku savremenih stručnih pomagala. Pored toga, a u slučaju one optimizacije koja bi podrazumijevala povećanje razrednih jedinica, potrebno je preispitati i efekte koje bi donijela mjera optimizacije**

8 Prema UNESCO-vom *pupil-teacher ratio* indeksu za Bosnu i Hercegovinu, ona je u 2017. godini u osnovnim školama u prosjeku brojala 17,20 (<https://bit.ly/2X4YUET>) učenika po nastavniku, dok je prema posljednjim dostupnim podacima OECD-a za istu godinu u Evropi broj učenika po nastavniku iznosio, primjerice u Grčkoj 9,4 učenika po nastavniku, Litvaniji i Luksemburgu 10,5, a u zemljama poput Slovačke (17,1), Češke (19,1) ili Francuske (19,4) (<https://bit.ly/2XAmB1b>). Dodatno, prosjek u OECD zemljama u osnovnom obrazovanju prema podacima iz 2018. iznosi 15 učenika po nastavniku (<https://bit.ly/2KFAOyy>, 350. str.). Kada je riječ o omjeru nastavnika i učenika u BiH, a prema izračunu CPU-a, iako je u periodu od 2004. do 2017. godine broj učenika smanjen za 26%, broj nastavnog osoblja povećan je za 8% – osim što se da pretpostaviti da su nastavnici imali manje administrativnih obaveza i više vremena da se posvete djeci, rezultate kvalitetnijeg rada sa manje djece nemamo.

9 Istraživanja bi morala u obzir uzimati i one varijable koje se tiču područnih razlika, tj. urbanih/ruralnih sredina, nastavničkih plata, vremena koje nastavnici utroše na predavanje, vremena koje utroši na druge aktivnosti, i ukupni utrošak na obrazovanje.

praćena uvođenjem asistencije u nastavi kako se sredstva ne bi štedjela tamo gdje su neophodna za neometan individualni oblik nastavnog rada, te kako bi se, ovisno o području i njegovim individualnim karakteristikama u konačnici iznašlo najbolje rješenje koje za rezultat ima interes učenika i učenica – njihova bolja postignuća.

Bolji kvalitet i ugled nastavnog osoblja preduslovi su boljeg obrazovanja. BiH nema analizu stanja nivoa i vrste obrazovanja i kvalifikacija i profesionalnog razvoja nastavnika i drugog osoblja u odgojno-obrazovnom procesu, što je osnovni preduslov za sve ostale intervencije usmjerene na poboljšanje sistema inicijalnog obrazovanja i profesionalnog usavršavanja nastavnog osoblja. Ukoliko se nastavnička profesija želi učiniti atraktivnijim zanimanjem, bilo bi potrebno da **nadležna ministarstva kroz svoje zakone i pravila uspostave rigorozniji sistem selekcije nastavnog osoblja, ali i sistem nagrađivanja nastavnika koji svojim radom i rezultatima potvrđuju profesionalni kvalitet.** Provođenje ove mjere doprinijelo bi kvalitetnijem, i transparentnijem procesu selekcije novog nastavnog osoblja. Također, kada je riječ o nekonkurentnim novčanim naknadama koje nastavnici trenutno primaju za svoj rad, **na istom je nivou potrebno sprovesti set mjera koje će u srednjoročnom periodu otkloniti budžetske limitacije, ali i „adresirati“ visok nivo ukupnih izdvajanja za obrazovanje na plate nastavnika, nivo izdvajanja po učeniku, te ostale elemente koji utiču na neadekvatan omjer javne potrošnje na plate nastavnog osoblja i visine tih naknada. Unapređenje rada prosvjetno-pedagoških zavoda jedan je od preduslova kontinuiranog razvoja**

obrazovanja. Imajući u vidu da bi ove institucije trebale bi biti nukleus novih metoda i saznanja o nastavi, **pri zavodima je potrebno osigurati kadar sposoban da sprovedi relevantne analize i istraživanja koja će doprinosti utvrđivanju stanja u obrazovanju.** Također, iznimno je važno restrukturirati i sistem obuke i profesionalnog usavršavanja nastavnika. Osim toga, **vžano je otpočeti i javnu debatu o tome na koji način se prosvjetno-pedagoški zavodi kao upravna tijela svih nadležnih institucija¹⁰ mogu uputiti jedni na druge i stvarati zajedničke obrazovne standarde kako bi se, između ostalog, omogućila horizontalna i vertikalna prohodnost učenika i učenica, ali i nastavnog osoblja.** Tamo gdje postoje, rad prosvjetno-pedagoških zavoda je potrebno unaprijediti, a u onim obrazovnim područjima u kojima takvih institucija nema, potrebno ih je uspostaviti.

Redovnim učešćem na međunarodnim istraživanjima, BiH može kontinuirano poboljšavati svoj obrazovni sistem i pratiti svoju poziciju u svijetu. Iako je već učestvovala na istraživanjima kao što su TIMSS i PISA koji predstavljaju korektiv u praćenju trendova u obrazovanju, Bosna i Hercegovina nakon sprovedenih istraživanja rezultate nije koristila u svrhe poboljšanja sistema obrazovanja. Također, izgledi su da će i u budućnosti biti poteškoća sa finansiranjem takvih poduhvata. Najzastupljeniji prijedlog ispitanika koji su dali svoje primjedbe kroz intervjue kao i učesnika okruglog stola bio je taj da se sredstva za učešće na datim istraživanjima osiguraju kroz budžet. Prijed-

lozi za modele državnog finansiranja variraju od onih prema kojima bi se u budžetu Vijeća ministara uvodile posebne stavke za međunarodna istraživanja i iste predviđale budžetom Agencije za predškolsko, osnovno, i srednje obrazovanje (APOSO), ili pak onih prema kojima Parlament BiH preuzima finansiranje kao svoju obavezu. Također je sugerirano i rješenje prema kojem sve obrazovne vlasti u zemlji uzimaju participaciju u finansiranju proporcionalno broju svojih učenika i učenica, pa sve do onih koji predlažu entitetski model finansiranja imajući u vidu pretpostavku o više nego dovoljnom iznosu sredstava u budžetu Federalnog ministarstva obrazovanja ili pak toga da ono svojim sredstvima može pomoći one kantonalne obrazovne vlasti u čijim bi se budžetima teže alocirala sredstva za ovakve poduhvate. **Pitanje učešća BiH na ovakvim istraživanjima iznimno je važno institucionalizirati – adekvatno procijeniti koji je najbolji model finansiranja, te potom harmonizirati propise prema kojima se zemlja obavezuje na ove aktivnosti.**

Postojećim modelom akreditacije visokoškolskih ustanova u BiH, licencira se rad koji ne daje dobar rezultat. Bolonjska reforma je u visoko obrazovanje uvedena prebrzo, a visokoškolske ustanove uglavnom su svjesne svojih slabosti. Provedbom interne i eksterne evaluacije ove slabe tačke su se i mapirale, ali nakon evaluacija nije došlo do izrade strateškog plana koji bi za cilj imao uklanjati ih. Upute za akreditaciju visokoškolskih ustanova daje Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osigu-

¹⁰ To su kantonalna ministarstva na području FBiH, Ministarstvo prosvjete i kulture RS i Odjeljenje za obrazovanje Vlade Brčko distrikta.

ranje kvaliteta BiH¹¹. **Pored toga što je pri Parlamentarnoj skupštini BiH nužno preispitati članove Okvirnog zakona o visokom obrazovanju koji se odnose na izbor članova upravnog odbora Agencije, a koji ostavlja prostora za postavljanje politički podobnih kadrova te samim tim i prostora za manipuliranjem procesom akreditacije, Agenciju je potrebno i osnažiti kako njena uloga ne bi bila tek koordinatorskom, imajući u vidu da je ona nazočna nad registrom akreditovanih institucija.**

Unificiranje nastavničkih smjerova doprinijet će kvalitetnijem radu s djecom. U martu 2019. godine između Ministarstva obrazovanja KS i Univerziteta u Sarajevu potpisan je memorandum o saradnji, a „u cilju reguliranja obavljanja hospitacije, metodičke i pedagoške prakse kao oblika praktične nastave na nastavničkim studijskim programima, kao i drugih oblika stručne prakse na Univerzitetu u Sarajevu“¹². **Učinke ove novodonesene politike¹³, Ministarstvo i**

11 Statut Agencije za razvoj visokog obrazovanje i osiguranje kvaliteta BiH izrađen je na osnovu Okvirnog zakona o obrazovanju BiH, te imajući u vidu da je Agencija nadležna za „postupak i rješenje o akreditaciji i licenciranju visokoškolskih ustanova koje donose ministarstvo Republike Srpske, kantonalna ministarstva i Brčko Distrikt BiH“ zaključuje se da je njena uloga tek formalna te da je njeno djelovanje razvlašteno. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 59/07), član 49.

12 Univerzitet u Sarajevu. “Potpisan Memorandum o Saradnji Između Univerziteta u Sarajevu i Ministarstva Za Obrazovanje, Nauku i Mlade Kantona Sarajevo.” unsa.ba. www.unsa.ba/novosti/potpisan-memorandum-o-saradnji-između-univerziteta-u-sarajevu-i-ministarstva-za-obrazovanje. (posljednji put posjećeno 27. juna 2019.)

13 Važnost ove politike predočena je istraživanju CPU-a naslovljenom Inicijalno obrazovanje predmetnih nastavnika na univerzitetu u Sarajevu.

Univerzitet trebali bi kontinuirano pratiti, te stvoriti uslove za korektivno djelovanje tamo gdje ona eventualno neće dati dobar efekat. Također, postojeće master studije potrebno je reorganizirati u specijalističke nastavničke studije, a tamo gdje ih nema potrebno ih je oformiti. Na svim nastavničkim smjerovima važno je unificirati minimum predmeta koji će buduće nastavnike pripremiti za rad s djecom, adekvatan pristup svakom djetetu ponaosob i nastavu prilagođenu potrebama svakog djeteta – minimum pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke naobrazbe i to tako da ona neće biti marginalizirana u odnosu na predmet studija. **Optimalan broj praktičnih sati u radu nastavnika mora biti predmet stručne debate**, te proces treba otpočeti što prije.

Korigiranje upisnih politika dovest će do kvalitetnijih budućih nastavnika. Pri selekciji kandidata na nastavničkim fakultetima na nivou univerziteta potrebno je kreirati model za ispitivanje motivacije budućih nastavnika za upis kroz testiranja putem intervjua ili pisanih testova, ali i kroz kratku pripremnu nastavu u školi koja bi im dala priliku da bolje preispitaju da li su učionice i rad s djecom pravi izbor za njih. Kako bi se nastavnički poziv učinio atraktivnim zanimanjem i privukao i (naj)bolje mature, **na istom nivou potrebno je ustanoviti odgovarajuće upisne kriterije, te uskladiti upisne politike visokoškolskih obrazovnih institucija s pedagoškim predznakom sa potrebama na tržištu rada.**

Neusklađenost između ponude i potražnje na tržištu može se korigovati saradnjom sa poslovnom zajednicom. Savremen kurikulum i praktična nastava usklađena sa trendovima na tržištu rada i potrebama društva, preduslov su adekvatnog popunjavanja novih radnih mjesta. Stoga je važno kontinuirano razvijati nastavne planove, te studijske smjerove i programe u saradnji s poslovnim zajednicom i javnim institucijama. S tim u vezi, pri nadležnim ministarstvima obrazovanja **neophodno je utvrditi da li je praksa koja se obavlja u okviru škole i na fakultetu adekvatna, odnosno iznaći model kontinuiranog konsultiranja s poslodavcima kako bi se utvrdili tačni nedostaci po pitanju specifičnih tehničkih vještina.** Na koncu, i shodno uočenim potrebama, **potrebno je iznaći model prema kojem će određivanje javnog finansiranja za pojedinačna zvanja biti rezultat saradnje univerziteta, zavoda za zapošljavanje i ministarstava rada i obrazovanja.** Pored toga, važno je stvoriti i uslove za korektivno djelovanje. Tamo gdje je evidentna neusklađenost između ponude i potražnje za određenim vještinama, prekvalifikaciju za deficitarna zanimanja je potrebno sufinansirati uvođenjem stipendija i poticaja za profesionalna usmjerenja. Jedan od efikasnih načina za implementaciju ove mjere, bilo bi i iznalaženje adekvatnog mehanizma partnerstva privatnog i javnog sektora gdje bi poslodavci finansirali obrazovanje kadrova za njihove potrebe.

Socio-emocionalni razvoj učenika nije manje važan od razvijanja njihovih kognitivnih i intelektualnih potencijala. Naprotiv, OECD studija naslovljena Socijalne i emocionalne vještine: Dobrobit, povezanost i uspjeh ukazala je na to da osim što „socijalne i emocionalne vještine utiču na važne aspekte životnih ishoda, (...) utiču i na razvoj i upotrebu kognitivnih vještina.“¹⁴ U bosanskohercegovačkom obrazovnom sistemu, kognitivnim i intelektualnim potencijalima učenika pažnja se pridaje, dok se njihovi socijalni i osobno-emocionalni aspekti funkcioniranja zanemaruju. **Holistički pristup razvijanju vještina učenika trebao bi biti predmet kurikularne reforme, tačnije u njoj zacrtanih odgojnih ciljeva, a programe koji će za cilj imati kontinuirano unapređenje socijalnih i emocionalnih kompetencija svih učenika, neophodno je kontinuirano razvijati – kreirati sredinu u kojoj će svi učenici moći unapređivati svoje vještine.** Pored toga, u školama je potrebno formirati stručne timove (pedagog, psiholog, socijalni radnik, defektolog) koji će na razini primarne prevencije pružiti podršku djeci i adolescentima kojima je takva vrsta pomoći i podrške potrebna. Imajući u vidu odgojni predznak školskih ustanova, kroz intervju je sugerirano da se ne smije zanemarivati ni **razvijanje moralne zrelosti djece,** tačnije razvijanje njihovih kapaciteta za etično i moralno prosuđivanje. Na koncu, to je i preduslov demokratskog društva u kojem jedinke o kvalitetu svog života donose odluke utemeljene na univerzalnim humanističkim vrijednostima.

¹⁴ OECD. „Social and Emotional Skills: Well-being, connectedness, and Success.“ oecd.org. <https://bit.ly/2H2YJ94> (posljednji put posjećeno 26. juna, 2019.)

Zaključci

Pored navedenih, u bosanskohercegovačkom obrazovanju niz je i drugih prepreka, počevši od toga da predškolsko obrazovanje koje redovno ostaje na margini javnih i stručnih debata, također treba biti predmetom reformskih procesa. Pored toga, ustanovljeno je da se, u odnosu na druge nivoe, i srednjoškolskom obrazovanju ne pridaje dovoljno pažnje.

Na okruglom stolu i kroz individualne intervjue u više je navrata ukazano na pojavu **nestrukturniranog pristupa i politiziranja pitanja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa zasnovane na ishodima učenja čija je implementacija od temeljne važnosti za sve reformske procese u obrazovanju**. Na koncu, glavna poruka okruglog stola jeste ona iz uvoda u ovaj pregled – izazova je pregršt i nije ih teško identifikovati, ali strateških pristupa njihovom rješavanju redovno izostaje. **Jasno i realistično ucrtani rokovi, nadležna tijela, te izračun potrebnih sredstava i njihovo osiguravanje koraci su bez kojih je teško započeti implementaciju bilo koje od navedenih mjera.**

Izvori podataka:

Agencija za statistiku BiH. zadnji put posjećeno: oktobar, 2018. <http://www.bhas.ba/index.php?lang=ba>

Centar za politike i upravljanje. Analiza ključnih faktora i preporuke za povećanje efikasnosti osnovnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 2013. <https://bit.ly/2NYWjaY>

Centar za politike i upravljanje. Analiza politika u oblasti povezanosti obrazovnog sistema i tržišta rada u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 2011. <https://bit.ly/2CZHZhF>

Centar za politike i upravljanje. Inicijalno obrazovanje predmetnih nastavnika na Univerzitetu u Sarajevu. Sarajevo, 2015. <https://bit.ly/2ScsXZK>

Centar za politike i upravljanje. Izvještaj o politikama razvoja ljudskog kapitala u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 2010. <https://bit.ly/201lI3T>

Centar za politike i upravljanje. Osnovno obrazovanje u Bosni i Hercegovini - kvalitet, kreativnost i inovativnost?. Sarajevo, 2010. <https://bit.ly/2Apkqw1>

Centar za politike i upravljanje. Prednosti uvođenja redovnog Međunarodnog testiranja trendova u matematici i prirodnim naukama (TIMSS) u bosanskohercegovački obrazovni sistem. Sarajevo, 2013. <https://bit.ly/2q6nbMs>

Kali Sara – Romski informativni centar i Centar za obrazovne inicijative Step by Step. Antidiskriminacijski program: Zajedno za inkluzivno i nediskriminatorno obrazovanje djece u Kantonu Sarajevo. Sarajevo: 2014.

Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo. Analiza Nastavnog plana i programa za devetogodišnje osnovno obrazovanje, Sarajevo, 2011.

OECD, Education at a Glance 2018: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2018.

OECD. „Social and Emotional Skills: Well-being, connectedness, and Success.“ zadnji put posjećeno 26. juna, 2019. [oecd.org. https://bit.ly/2H2YJ94](https://bit.ly/2H2YJ94)

OECD (2019), „Students per teaching staff (indicator)“ zadnji put posjećeno 27. juna, 2019. [data.oecd.org. https://bit.ly/2XAmBJb](https://bit.ly/2XAmBJb)

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 18/03)

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 59/07)

UNESCO Institute for Statistics. Uis.STAT. zadnji put posjećeno 27. juna 2019. <https://bit.ly/2X4YUET>.

Univerzitet u Sarajevu. „Potpisan Memorandum o Saradnji Između Univerziteta u Sarajevu i Ministarstva Za Obrazovanje, Nauku i Mlade Kantona Sarajevo.“ unsa.ba, 2019. www.unsa.ba/novosti/potpisan-memorandum-o-saradnji-izmedu-univerziteta-u-sarajevu-i-mini-starstva-za-obrazovanje

Publikacija je objavljena uz podršku:

